

Roda el món i torna al Born: mirades exògenes al canón literari català

Martí Monterde, Antoni; Rosell Nicolás, Teresa (eds.). *El comparatisme en els escriptors catalans: la literatura comparada a Catalunya*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 2019. 292 p. (Figura). ISBN 978-84-9168-323-0. 28 €.

El comparatisme en els escriptors catalans és la segona entrega del projecte liderat per Antoni Martí Monterde i Teresa Rosell, *La literatura comparada a Catalunya*, que ja havia contribuït a enrobustir la disciplina amb el volum *Comparatistes sense comparatisme* (Edicions de la Universitat de Barcelona, 2018). Més enllà d'algunes disquisicions discutibles encaminades a erigir un clos amb bandera pròpia al bell mig de l'estat filològic, *El comparatisme en els escriptors catalans* ofereix un conglomerat d'estudis i mirades inèdites a escriptors catalans del segle xx, des de principis de la centúria (Joan Maragall) fins a les envistes del nou mil·lenni (Josep M. Castellet), tònica que, de forma similar, també recollia *Comparatistes sense comparatisme*.

L'objectiu general del programa és, principalment, de revisar alguns valors del canón català per incidir en les mirades perifèriques, en els transvasaments culturals practicats pels nostres autors, sovint no prou remarcats en les històries generals de la literatura (catalana). Aquestes recerques es divulguen per mitjà de la celebració anual dels simposis «La literatura comparada a Catalunya» i l'edició biennal de les actes, almenys com a propòsit manifest (p. 10). Una selecció de les comunicacions dels dos primers simposis (2016-2017) estructuren el primer volum. En l'actual, la majoria d'aportacions provenen del tercer simposi (Vil·la Joana, 12-14 desembre 2018), tret de les de Teresa Rosell, Bernat Padró, Antoni Martí Monterde i Marta Pasqual. Si els dos primers estudis deriven del primer simposi (2016), la resta s'originen, respectivament, en el segon (2017) i el quart (2020). Per la seva banda, l'epíleg d'Adrià Pujol parteix de la conferència inaugural del curs 2018-2019 del postgrau Història de l'Europeisme Cultural a Catalunya, de la UB. Del tercer simposi, només ha restat inèdita la ponència «Josep Maria Corredor: el comparatisme exiliat», d'Oriol Ponsatí-Murlà, mentre que la pràctica totalitat del quart n'espera l'edició. En el transcurs de l'aparició d'aquest volum i la data present, també s'ha celebrat el cinquè simposi (2021) i, per a finals de 2022, està anunciat el sisè. S'acumulen, doncs, les tasques a l'engranatge editorial de la UB, que el 2021 ha incorporat les actes del simposi «Weltliteratur i literatura comparada. Perspectiva des d'Europa» (2016), connectat al mateix marc.^[1]

La trajectòria d'aquestes trobades científiques –consubstancials a l'activitat del màster dirigit per Martí Monterde i Rosell Barcelona-Europa: Literatura i Història Comparada dels Intel·lectuals, en col·laboració amb el Museu d'Història de Barcelona– i de la «Col·lecció Figura»

comença a ser prou imponent: un cop consolidades les bases i assolida amb escriu la projecció pública, tal vegada caldria fer crides menys generalistes i enfocar-les a àmbits més específics, cosa que restaria la impressió de calaix de sastre: inevitable quan falten tantes relectures. D'aquesta manera, es podria pal·liar l'absència prou manifesta d'aproximacions al teatre, gènere que acumula un pòsit de bescantament canònic, sobretot a casa nostra, difícil de pal·liar, segons sembla.

L'excepció, en el volum ressenyat, l'encarna la investigació inaugural, al voltant dels «Escolis de Riba a la *Nausica* de Maragall», a càrrec d'Isabel Turull i Lluís Quintana, que en el volum previ ja havia abordat el cappare de la poesia modernista («Joan Maragall, entre la traducció i la reflexió crítica»); vegeu també la introducció de Quintana a la traducció de Maragall d'*Ifigènia a Tàurida* [Comanegra / Institut del Teatre, 2020]). Els autors analitzen les notes manuscrites –els escolis– de Riba en un exemplar de *Nausica* de l'edició de 1936, prologada, precisament, per Riba, que, al cap de dos anys, centra la lectura de la tesi doctoral en aquesta obra (1938). En l'estudi, de rigorós i sintètic contrast de les tres fonts documentals principals, els autors subratllen l'ascendència del pudor, en Riba, a l'hora de prendre decisions lingüístiques, com a editor o traductor. «Les valors comparatistes de Joaquim Folguera», a càrrec del degà de la disciplina a Catalunya, Enric Sullà, posa el focus en l'activisme i pràctica de la traducció del poeta. Folguera és autor d'un opuscle de gran influència, *Les noves valors de la literatura catalana* (1919), l'estudi del qual ocupa una de les seccions d'un article dens i erudit. Joan Todó, al seu torn, escruta el (no-)comparatisme de Josep Carner per mitjà d'una revisió panoràmica dels seus articles periodístics –que aprofita per reivindicar, editats modernament en proporció ínfima–, a la recerca de notes a propòsit de fenòmens literaris estrangers i del rol que han de jugar les traduccions en el model cultural que pretén imposar la seva generació. A les antípodes ideològiques –o quasi–, Andreu Nin es guanya, en paral·lel a Carner, una justificada fama literària com a traductor, pioner en el traspàs del rus sense intermediacions. Més enllà de declaracions apologetiques dels avantatges del comparatisme en relació amb d'altres disciplines de la historiografia literària, Tomàs Meinhardt efectua un estudi consistentment filològic de l'articulisme de joventut de Nin més centrat en qüestions literàries, aprofitant l'edició recent d'Ernest Benito *El jove Andreu Nin* (Llibres de Matrícula, 2007) i, entre d'altres bases, les darreres recerques de Judit Figuerola. És cert que, de Nin, se'n té una imatge tòpica –el traductor de rus líder del POUM– i per això Meinhardt malda per endinsar-se en els intersticis.

Teresa Rosell aprofundeix en «la forma de la crítica» de Marià Manent, un dels traductors de poesia més esponerosos de la nostra història literària. En aquest estudi, es posa en valor el seu rol de mediador a partir de la glossa i anàlisi de *Notes sobre literatura estrangera* (1934), en què s'albiren comentaris sobre el naixent «mètode comparatiu», a més de servir de referència del cànon estranger posterior. A continuació, Bernat Padró contraprograma, vehementment, el «benintencionat didactisme i el pervers esquematisme de les històries literàries» per poder copsar «l'extrema frondositat de tensions intel·lectuals i estètiques que travessen el més petit lapse de temps» (p. 119). Ho fa amb una mirada focalitzada en l'activitat de Lluís Montanyà en diverses revistes, entre el 1926 i el 1930. Ressegueix els seus «assaigs de crítica literària» per captar la successió vertiginosa, en un lapse reduït, de corrents, avantguardes i modes literàries que caracteritzen l'avançada intel·lectual. És una de les recerques bibliogràfiques més voluminoses sobre l'objecte d'estudi (p. 147-150). Prosseguint la indagació dels crítics que sostenen la secció «Lletres» de la revista *Mirador* (1929-1937), Joan Safont, que en les actes anteriors havia inspeccionat l'articulisme de Just Cabot, vira la lupa cap al seu successor, un dels perfils més fascinadors i menys endreçats de la història de les idees del segle xx català: Guillem (o Guillermo) Díaz-Plaja, capdavanter de les noves promocions universitàries dels anys trenta i, més endavant, per necessitat o convicció, representant de l'oficialitat intel·lectual del règim franquista. Safont determina que el model de crítica de Díaz-Plaja –i el constructe cultural que hi traspua– s'assimila a la referència d'Eugeni d'Ors. Amb extractes generosos de Díaz-Plaja, es pot entreveure la vasta curiositat d'una de les plomes que eren cridades a repercutir en la

conformació dels gustos.

Per la seva banda, Maria Dasca traça un perfil ramificat de la intervenció en els debats culturals i literaris, sobretot de postguerra, de Maurici Serrahima, una figura ben activa rere els telons de la censura, i per aquest motiu reeditat i reivindicat en les dècades recents. L'article se centra en els volums *La crisi de la ficció* (1965), *Sobre llegir i escriure* (1966) i *Marcel Proust* (1971), bo i recercant-ne la gènesi en diverses capçaleres periòdiques. S'examina, sobretot, les divergències estètiques entre Serrahima i Joan Fuster, autor d'*El descrèdit de la realitat* (1955). Dasca comenta lúcidament tant l'estil lingüístic –Fuster, incisiu; Serrahima, més digressiu– com també els programes respectius. Un altre dels mediadors de postguerra, circumscrit per damunt de tot en la prescripció editorial, és Joan Sales, de qui Marta Pasqual recupera la faceta crítica, que s'expressa –davant dels límits coetanis– en l'àmbit epistolar, però també en els paratextos que incorpora en les empreses editorials. Es contextualitzen, alhora, les suspicàcies de Sales envers el cànon afaïçonat per patrons noucentistes en el compendi, redactat a l'exili, sobre literatura catalana inclòs al *Columbia dictionary of modern European literature* (1947), transcrit a l'apèndix.

En canvi, Marina Porrás escorcolla la poètica lectora de Joan Ferraté –completant el díptic sobre els germans més il·lustres de les lletres autòctones iniciat amb «Gabriel Ferrater llegint el camp literari català» (2018)–, amb dos interessos de recerca primordials: «la manera com el teòric posava la lectura i l'experiència al centre de la seva teoria» i «la seva reflexió sobre la realitat i la ficció en literatura» (p. 220), a propòsit de *La operació de leer* (1962) i *Dinàmica de la poesia* (1968). En segon terme, en revisa la praxi en els comentaris sobre Josep Carner i Carles Riba. Porrás no escatima reprensions per la falta d'exemplaritat de Ferraté a l'hora de traspasar els principis propugnats a la pròpia obra crítica: «Ferraté feia servir els llibres explícitament per llegir-se a ell mateix deslligat dels altres, i era justament el contrari del que la seva lectura teòrica proposava.» (p. 229). L'autora conclou que Ferraté és una figura sovint al·ludida però poc divulgada als plans d'estudi o en els catàlegs editorials. A la vegada, però, ella mateixa sembla justificar-ho, amb un èmfasi que contrasta amb la ponderació prèvia: «Ferraté és espès, és dens i és excessivament recargolat i críptic. [...] El seu llegat són llibres críptics, allunyats dels lectors i difícils de fer encaixar enlloc perquè estan massa tancats en ells mateixos» (p. 228-229).

A «Joan Fuster, a favor i en contra de la literatura comparada», Antoni Martí Monterde replica, en bona mesura, l'operació prèvia d'«Eugeni d'Ors, a favor i en contra de la literatura comparada» (2018). Amb el pretext dels comentaris fusterians, l'autor recorre les vicissituds del comparatisme com a disciplina acadèmica al llarg del segle xx. Així, doncs, és natural que el seu escrit estigui reblert d'axiomes metodològics. De fet, tot i que en efecte es ressegueix una porció d'escrits de Joan Fuster, probablement s'hi troba a faltar més focus en l'objecte d'estudi. Tanmateix, Fuster és reivindicat com un model heterodox de lector i intel·lectual preocupat per traspasar les fronteres que coadjuven a l'elaboració fal·laç del coneixement. Martí Monterde, que hi ha dedicat estudis i trobades acadèmiques (*Joan Fuster: figura de temps*, Edicions de la Universitat de Barcelona, 2012), coordina la celebració prevista el febrer de 2022 –encara no celebrat en la data de redacció d'aquesta ressenya– del simposi «Joan Fuster. Figura d'un segle». Tanca les comunicacions Maria Patricio Mulero, que posa en relació el mestratge intel·lectual de Lucien Goldmann amb l'obra assagística de Josep M. Castellet, «entre la sociologia de la literatura i les polítiques culturals». De l'editor i pensador català, en repassa articles a *Laye*, de principis dels anys cinquanta, previs a les intertextualitats referides, i els assajos *Qüestions de literatura, política i societat* (1975) i *Per un debat sobre la cultura a Catalunya* (1983), que deixen palesa la petja del sociòleg francohongarès. En darrer terme, la conferència «Cultura: comparació, traducció i digestió (el doble vincle de l'intel·lectual català)», de l'antropòleg Adrià Pujol Cruells, hi posa el colofó amb una amena i polèmica reflexió sobre els estatus, la inexorable comparació que implica un acte de cultura o la ideologia subjacent als programes de traducció. Més enllà de qüestions generals, ressalta el provincianisme /

cosmopolitisme dels intel·lectuals catalans que s'han emmirallat en la cultura europea –singularment, la francesa– bo i abjurant del propi llegat, entre altres claus de lectura que, com aquesta, són incitants, però potser un punt dicotòmiques.

Fet i fet, *El comparatisme en els escriptors catalans* contribueix amb recerques i aproximacions diverses a ampliar les rigideses d'un cànon, ben sovint, de consistència pètria. Tot amb tot, cal admetre que molts dels noms escollits no inverteixen fora mesura l'esquelet llegat, amb algunes excepcions notables (Andreu Nin o Guillem Díaz-Plaja). La bona filologia és i ha de ser comparatista. La majoria dels estudis d'aquest volum així ho il·lustren. Cal prendre, doncs, amb cautela algunes adveracions que remetent a una monolítica partió entre la tradicional i anquilosada historiografia literària i la nova forja comparatista. Vegeu, i llegiu, per sortir de dubtes, l'heterogeneïtat de la macrovisió de la nova *Història de la literatura catalana* (Barcino / Enciclopèdia Catalana), amb set volums a les espatlles.^[2] Naturalment, l'extensió obliga a l'esquema, però no convé perdre de vista que la microvisió no és l'alternativa, sinó el complement.

Ramon Aran Vilà
ORCID 0000-0002-7029-4409
Universitat Autònoma de Barcelona

---

[1] Aquesta obra serà properament ressenyada en aquest blog. (N. de la R.)

[2] Vegeu una ressenya d'aquesta obra [en aquest blog](#). (N. de la R.)